

LOGIKA PRAKTYCZNA Z ELEMENTAMI WIEDZY O MANIPULACJI

Piotr Łukowski

SERIA AKADEMICKA

WYDANIE **2**

LOGIKA PRAKTYCZNA Z ELEMENTAMI WIEDZY O MANIPULACJI

Piotr Łukowski

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

2

Recenzent
Prof. dr hab. Andrzej Idrzejczak

Wydawca
Dagna Kordyasz

Redaktor prowadzący
Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne
Elżbieta Lipińska

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

The logo for 'prawolubni' features the word in a lowercase, serif font. The letters 'o' and 'u' are stylized with a horizontal line passing through them, and a small heart symbol is positioned above the 'i'.

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8246-626-3
2. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Synowi mojemu Łukaszowi

SPIS TREŚCI

Od autora	13
Przedmowa do wydania drugiego	15
Wstęp	17

Część pierwsza FORMUŁOWANIE MYŚLI

Rozdział 1

Podstawowe pojęcia logiczne	25
1.1. Logiczność, logika	25
1.2. Działy logiki	27
1.3. Znaczenie wyrażen	32
1.3.1. Rozpoznawanie znaczenia wyrażen	36
1.4. Język	41
1.5. Kategorie syntaktyczne języka	42

Rozdział 2

Akt mowy	45
2.1. Zdania performatywne	47
2.2. Trzy aspekty aktu mowy	50
2.3. Podział aktów illokucyjnych według Austina i Searle'a	52
2.3.1. Tradycyjne podejście do funkcji wypowiedzi	56
2.4. Normy	58
2.5. Oceny	61
2.6. Pytania. <i>Datum quaestionis</i> i odpowiedź właściwa	66
2.6.1. Rodzaje odpowiedzi	68
2.6.2. Pytania właściwie i niewłaściwie postawione	69
2.6.3. Informująca funkcja pytania	70

2.6.4. Pytania rozstrzygnięcia i dopełnienia	71
2.6.4.1. Pytania rozstrzygnięcia i dopełnienia według Ajdukiewicza ...	71
2.6.4.2. Pytania rozstrzygnięcia i dopełnienia według Ziemińskiego	72

Rozdział 3

Nazwa	74
3.1. Klasyfikacja nazw ze względu na ich budowę	75
3.2. Klasyfikacje nazw ze względu na oznaczanie/denotowanie (desygnat/zakres)	75
3.2.1. Klasyfikacja nazw ze względu na liczbę desygnatów	75
3.2.2. Klasyfikacja nazw ze względu na kategorię desygnatów	79
3.2.3. Klasyfikacje nazw ze względu na strukturę desygnatu	80
3.2.4. Klasyfikacja nazw ze względu na rozpoznawalność desygnatu	85
3.3. Klasyfikacje nazw ze względu na znaczenie (treść nazwy)	92
3.3.1. Klasyfikacja nazw ze względu na posiadanie znaczenia	92
3.3.1.1. Klasyfikacja nazw ze względu na rodzaj korelatu semantycznego (rolę znaczeniową, supozycję)	96
3.3.1.2. Klasyfikacja nazw ze względu na liczbę znaczeń	97
3.3.1.3. Klasyfikacja nazw ze względu na intencję znaczeniową	106
3.3.1.4. Klasyfikacja nazw ze względu na rozpoznawalność znaczenia	107
3.3.1.5. Klasyfikacja nazw ze względu na zmienność znaczenia	114
3.4. Podsumowanie	114
3.5. Stosunki między zakresami nazw	115
3.5.1. Elementarne wiadomości z zakresu teorii mnogości	115
3.5.2. Działania na zbiorach	119
3.5.3. Stosunki, w jakich mogą pozostawać zakresy nazw	125
3.6. Nazwy stosowane w retoryce	130
3.7. Podział, typologia	132
3.7.1. Podział, partycja, klasyfikacja	132
3.7.2. Typologia	137
3.8. Relacje	138
3.8.1. Rodzaje relacji	144
3.8.1.1. Relacja równoważności	147
3.8.1.2. Relacje porządkujące	148

Rozdział 4

Zdanie	151
4.1. Sąd, zdanie w sensie logicznym, wartość logiczna	151
4.2. Kryteria prawdziwości	155
4.2.1. Obiektywny charakter prawdziwości	163

4.3. Zdania analityczne, zdania syntetyczne	165
4.4. Definicje	168
4.4.1. Definicje równościowe i przez postulaty	168
4.4.2. Definicje realne i nominalne	173
4.4.3. Definicje sprawozdawcze i projektujące	174
4.4.4. Definicje zupełne i warunkowe	176
4.4.5. Definicja klasyczna	178
4.4.6. Definiowanie dychotomiczne	179
4.4.7. Błędy definiowania	180

Rozdział 5

Funktor i operator	184
5.1. Klasyfikacja funktorów	184
5.1.1. Funktory nazwotwórcze	185
5.1.2. Funktory zdaniotwórcze	186
5.1.3. Funktory funktorotwórcze	187
5.2. Spójniki zdaniowe	191
5.2.1. Spójniki ekstensjonalne	192
5.2.2. Spójniki intensjonalne	196
5.3. Operator	199

Część druga ROZUMOWANIE

Rozdział 6

Klasyczny rachunek zdań	205
6.1. Aksjomaty, reguły i inferencja KRZ	208
6.2. Tautologie i wynikanie logiczne KRZ	212

Rozdział 7

Klasyczny rachunek kwantyfikatorów	229
7.1. Aksjomaty i reguły KRK	231
7.2. Interpretacja języka KRK	234
7.3. Tautologie i wynikanie logiczne w KRK	236
7.4. Negacja zdań skwantyfikowanych wielokrotnie	245
7.5. Predykat identyczności	247

Rozdział 8

Klasyczny rachunek nazw	251
8.1. Podstawowe prawa KRN	254
8.2. Sylogistyka Arystotelesa	265
8.3. Poprawność formalna, poprawność materialna	267

Rozdział 9

Klasyczna logika treści	269
9.1. Rachunek zdaniowy z identycznością	270
9.2. Rachunek zdaniowy z implikacją treściową	272
9.3. Prawda logiczna a prawda o świecie	275
9.4. Zdanie kłamcy w logice treści	275
9.5. Treściowa definicja prawdy	276
9.6. Logika treści a myślenie codzienne	277

Rozdział 10

Rozumowania potoczne	280
10.1. Związek wynikania racja – następstwo	283
10.2. Rozumowania dedukcyjne i redukcyjne	289
10.2.1. Wnioskowanie	294
10.2.2. Dowodzenie	296
10.2.3. Sprawdzanie	298
10.2.4. Tłumaczenie	300
10.3. Rozumowania indukcyjne	302
10.3.1. Indukcja enumeracyjna	303
10.3.2. Indukcja matematyczna	304
10.3.3. Indukcja eliminacyjna	308
10.4. Heurystyki	312

Rozdział 11

Niemonotoniczność	320
11.1. W logice formalnej	322
11.2. W myśleniu potocznym	324

Rozdział 12

Klasyfikacja nauk	328
12.1. Podział nauk ze względu na ich ostateczne przesłanki	330
12.1.1. Nauki aprioryczne	331
12.1.2. Nauki empiryczne	332
12.1.3. Nauki humanistyczne	334

DODATEK**Rozdział 13**

Elementy wiedzy o manipulacji	339
13.1. Perswazja a manipulacja	339
13.2. Kłamstwo	342
13.3. Dwa testy na rozpoznanie ofiary manipulacji	344
13.4. Rezygnacja z wolności	349

13.5. Zamknięcie się na rzeczywistość	349
13.5.1. Postprawda	352
13.6. Gra na emocjach i odwrócenie wartości	353
13.7. Cele manipulacji	354
13.8. Perswazja według Arystotelesa i Cyncerona	356
13.8.1. Przedperswazja	357
13.8.2. Wiarygodność nadawcy komunikatu	367
13.8.3. Komunikat	369
13.8.4. Gra na emocjach	372
13.9. Podsumowanie	372
Bibliografia	375
Indeks	377

OD AUTORA

Podręcznik *Logika praktyczna z elementami wiedzy o manipulacji* powstał na bazie wykładu z logiki, jaki prowadzę dla studentów prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. Celem zarówno wykładu, jak i niniejszej książki nigdy nie była prezentacja konstrukcji logicznych, zwłaszcza tych formalnych, dla nich samych. Wiedzę logiczną potraktowałem jako niezastąpioną pomoc w wyjaśnianiu zasad, jakimi kierujemy się w codziennym myśleniu, w przedstawieniu charakteru języka naturalnego i płynących z tego konsekwencji dla trafności opisu rzeczywistości, czy wreszcie w prezentacji warunków, jakie powinniśmy spełnić, aby komunikowanie się z innymi ludźmi było skuteczne. Perspektywa ta sprawiła, że pisząc kolejne rozdziały tej książki, za punkt odniesienia miałem, od wielu już lat cieszący się niesłabnącą popularnością, podręcznik Zygmunta Ziemińskiego *Logika praktyczna*¹. Naturalnie, obie książki bardzo się różnią, jednak moim zamiarem nie było powielanie tej sławnej pozycji, lecz zaproponowanie nowego kursu logiki, który – tak jak książka Ziemińskiego – byłby ściśle związany z problemami codziennego myślenia. To, czy cel ten osiągnąłem, ocenia już sami czytelnicy.

Na końcu każdego rozdziału znajduje się wykaz publikacji, z których korzystałem, jak również pozycji stanowiących literaturę uzupełniającą. Do pierwszych należą przede wszystkim: Kazimierz Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*² oraz *Metodologiczne typy nauk*³; Barbara Stanosz, *Wprowadzenie do logiki formalnej*⁴; Ludwik Borkowski, *Elementy logiki formalnej*⁵; Edward Nieznański, *Logika*⁶; *Mała encyklopedia logiki*, red. Witold Marciszewski⁷; Marek Nowak, *Formalna reprezentacja pojęcia sądu dla zastosowań w teorii aktów mowy*⁸; Janusz Maciaszek, *Znaczenie, prawda,*

¹ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2006.

² K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*, Warszawa 1965.

³ K. Ajdukiewicz, *Metodologiczne typy nauk* [w:] K. Ajdukiewicz, *Język i poznanie*, t. 1, *Wybór pism z lat 1920–1939*, Warszawa 1985.

⁴ B. Stanosz, *Wprowadzenie do logiki formalnej. Podręcznik dla humanistów*, Warszawa 2006.

⁵ L. Borkowski, *Elementy logiki formalnej*, Warszawa 1977.

⁶ E. Nieznański, *Logika*, Warszawa 2006.

⁷ *Mała encyklopedia logiki*, red. W. Marciszewski, Ossolineum 1988.

⁸ M. Nowak, *Formalna reprezentacja pojęcia sądu dla zastosowań w teorii aktów mowy*, Łódź 2003.

przekonania. *Problematyka znaczenia w filozofii języka*⁹; *Logika dla prawników, słownik terminologiczny*, red. Andrzej Malinowski¹⁰; Anthony Pratkanis, Elliot Aronson, *Wiek propagandy*¹¹; Paul Ekman, *Kłamstwo i jego wykrywanie*¹². Wyjątkową pozycją jest tu jednak, niestety zapomniana już, książka Jana Gregorowicza, *Zarys logiki dla prawników*¹³. Zaproponowane w niej określenie wynikania, dowodzenia, sprawdzania i tłumaczenia stało się podstawą jednego z najważniejszych w moim podręczniku rozdziału 9, poświęconego rozumowaniom.

W książce można znaleźć pewne zamierzone powtórzenia. Ich celem było uczynienie każdego rozdziału, w miarę możliwości, autonomiczną częścią, dającą się czytać ze zrozumieniem, bez konieczności znajomości wszystkich poprzedzających go rozdziałów.

Pragnę podziękować Panu Profesorowi Markowi Zirk-Sadowskiemu za nakłonienie mnie do napisania niniejszego podręcznika. Bez tej zachęty książka by nie powstała. Pragnę podziękować także Panom Sędziemu Bartoszowi Lewandowskiemu i Magistrowi Łukaszowi Łukowskiemu za konsultacje prawnicze i wszelkie inne cenne uwagi dotyczące tekstu. Szczególne podziękowania pragnę złożyć Panu Doktorowi Bartoszowi Żukowskiemu za gruntowną korektę merytoryczną i stylistyczną całej książki. Oczywiście jest, że wszelkie ewentualne niedociągnięcia w treści są zawinione jedynie przez autora.

Łódź, 15 czerwca 2012 r.

⁹ J. Maciaszek, *Znaczenie, prawda, przekonania. Problematyka znaczenia w filozofii języka*, Łódź 2008.

¹⁰ *Logika dla prawników. Słownik encyklopedyczny*, red. A. Malinowski, Warszawa 2004.

¹¹ A. Pratkanis, E. Aronson, *Wiek propagandy. Używanie i nadużywanie perswazji na co dzień*, Warszawa 2003.

¹² P. Ekman, *Kłamstwo i jego wykrywanie w biznesie, polityce i małżeństwie*, Warszawa 2003.

¹³ J. Gregorowicz, *Zarys logiki dla prawników*, Łódź 1995.

Rozdział 1

PODSTAWOWE POJĘCIA LOGICZNE

Analiza myślenia wymaga zastosowania terminów logiki, których znaczenie powinno być jak najprecyzyjniej określone. Okazuje się jednak, że utrzymanie bezwzględnej ścisłości nie zawsze jest możliwe nawet na gruncie logiki. Co więcej, wymuszanie ścisłości tam, gdzie nie jest to możliwe, bywa działaniem szkodliwym, zarówno ze względu na łamanie reguł codziennego myślenia, jak i ze względu na ograniczanie zdolności komunikowania się. Taka sztuczna, niepożądana precyzja staje się niekiedy podstawą tworzenia teorii, które miałyby reprezentować naukowy punkt widzenia. Logika demaskuje tę fikcję, pokazując, iż nieusuwalną cechą tych pseudonaukowych poglądów jest sprzeczność. Ścisłość myślenia nie może więc być celem samym w sobie. Choć powinna być pożądana wszędzie tam, gdzie jest to tylko możliwe, jest ona jedynie narzędziem do uchwycenia praw rządzących naszym myśleniem. Z bezwzględnego dążenia do ścisłości jesteśmy niekiedy zwolnieni i to na mocy racjonalnych, logicznych argumentów. Niewyobrażalna złożoność rzeczywistości oraz różnorodność i dynamiczność zjawisk w niej zachodzących sprawiają, że siła wyrazu naszego języka tkwi właśnie w braku precyzji, w wypowiedziach z konieczności niedookreślonych. Problem w tym, aby tego koniecznego z natury rzeczy braku precyzji nie potęgować niechlujnością formułowania myśli i nieumiejętnością rozumowania. Poprawność myślenia jest więc z jednej strony rozumiana jako maksymalna wierność myśli wobec przedmiotu myśli, z drugiej zaś strony – jako umiejętność stosowania reguł myślenia. O ile w pierwszej kwestii konieczne są ustępstwa na rzecz braku precyzji, o tyle w drugiej ścisłość wydaje się niekwestionowaną wartością.

Terminami, które zostaną omówione jako pierwsze, są te związane z logicznością, logiką, jej działaniami oraz znaczeniem wyrażenia.

1.1. Logiczność, logika

Niemal każdego dnia twierdzimy, że coś jest lub nie jest logiczne. Termin „logiczność” ma więc swoje potoczne rozumienie. Możliwe jest takie zdefiniowanie logiczności, które byłoby z tym rozumieniem zgodne. Definicja logiczności wykorzystuje pojęcie sprzeczności.

Sprzecznością są połączone spójnikiem „i” dwa zdania, z których jedno jest zaprzeczeniem drugiego. Formalnie,

$$p \text{ i nie-}p.$$

W tym sensie zdanie „ p i nie- p ” jest **sprzeczne**. Sprzecznym nazwiemy też każde zdanie (każdy zbiór zdań), z którego można wywnioskować jakąkolwiek sprzeczność¹.

Należy podkreślić, że sprzeczność to koniunkcja zdania wraz z negacją dokładnie tego samego zdania, a nie z negacją zdania jedynie w jakimś sensie do niego podobnego. Poniższy przykład wskazuje na potrzebę precyzji w tym względzie.

Przykład

Sprzecznością jest twierdzić, że „Wymierzenie sprawy przestępstwa kary pozbawienia wolności zarazem jest i nie jest społecznie pozytywne”, o ile społeczną pozytywność w obu przypadkach rozumiemy tak samo². Nie jest natomiast sprzecznością twierdzić, że „Wymierzenie sprawy przestępstwa kary pozbawienia wolności pod pewnym względem jest, a pod innym nie jest społecznie pozytywne”³. Wówczas zamiast „ p i nie- p ” mamy „ p_1 i nie- p_2 ”, gdzie p = „Wymierzenie sprawy przestępstwa kary pozbawienia wolności jest społecznie pozytywne”, p_1 = „Wymierzenie sprawy przestępstwa kary pozbawienia wolności pod względem a jest społecznie pozytywne”, p_2 = „Wymierzenie sprawy przestępstwa kary pozbawienia wolności pod względem b jest społecznie pozytywne” oraz $a \neq b$.

Logicznym myśleniem jest to, które charakteryzuje się niesprzecznością i konsekwencją.

Mamy zatem dwa warunki logiczności⁴:

1. Myślenie jest niesprzeczne, jeśli nie dopuszcza ani akceptacji sprzeczności, ani akceptacji takich przesłanek, z których wynika sprzeczność.

¹ Ponieważ celem tej definicji jest w miarę precyzyjne wyrażenie potocznego sensu sprzeczności, nie ma w niej mowy o jakiegokolwiek konkretnej logice, która nadawałaby znaczenie terminom występującym w wyrażeniu „ p i nie- p ”. Ani spójnik koniunkcji „i”, ani negacji „nie” („nieprawda, że”) nie są tu rozumiane jako określone w jakiś konkretny sposób, np. zgodny z logiką klasyczną (znanymi macierzami zero-jedynkowymi) lub którąkolwiek inną. W tej najogólniejszej z możliwych definicji chodzi raczej o to, aby za sprzeczność uznać jednoczesną akceptację dwóch zdań wzajemnie sobie przeczących. Podobnie w maksymalnie ogólny sposób należy rozumieć słowo „wywnioskować”.

² Oczywiście zdanie wzięte w cudzysłów jest skróconą postacią następującego: „Wymierzenie sprawy przestępstwa kary pozbawienia wolności jest społecznie pozytywne i nieprawda, że wymierzenie sprawy przestępstwa kary pozbawienia wolności jest społecznie pozytywne”.

³ Tym względem może być odstraszenie lub zniechęcanie do popełniania podobnych czynów, może też nim być koszt utrzymania osadzonego w zakładzie karnym itd.

⁴ Organizacja rozdziałów tej książki grupująca je w dwóch częściach z grubsza odpowiada właśnie tym dwóm warunkom logiczności: formułowanie myśli powinno być niesprzeczne, zaś rozumowanie konsekwentne, czyli zgodne z regułami logiki.

2. Myślenie jest konsekwentne, jeśli wraz z akceptowanymi przesłankami prowadzi do akceptacji wniosków z nich wynikających⁵.

Logika jest nauką zajmującą się ustalaniem kryteriów myślenia logicznego. Jej przedmiotem są więc zasady formułowania myśli oraz zasady rozumowania.

Podane definicje zawierają nieścisłości, które są trudne do usunięcia. Znaczenie brzmiącego nieprecyzyjnie wyrażenia „poprawność formułowania myśli” zależy przecież od języka, w którym myśli te są formułowane. Różne języki naturalne (czyli, dla przykładu, polski, angielski, grecki, japoński) mają odmienne zasady poprawnego formułowania wypowiedzi. Dlatego niemałym problemem jest trafny przekład wypowiedzi z jednego języka na inny. Trudno jest więc zastąpić jakąś niezbyt precyzyjnie określoną „poprawność” formułowania myśli jakimkolwiek precyzyjnym konkretem. Podobna trudność wiąże się z rozumieniem wyrażen „konsekwencja” czy „zasady poprawnego rozumowania”. Żadna skonstruowana przez człowieka logika formalna nie reprezentuje naszego codziennego myślenia. Dlatego tak trudno jest precyzyjnie wyrazić zarówno wymóg poprawności rozumowania, jak i to, co jest, a co nie jest konsekwencją danego zbioru zdań. Ścisłość okazuje się łatwa do osiągnięcia, jeśli mamy do czynienia z tak sztucznymi tworam jak język matematyki, język fizyki, logika klasyczna⁶, którakolwiek z logik nieklasycznych. Jednak w kontekście języka naturalnego i myślenia potocznego problem nieścisłości jawi się jako nieusuwalny. Takie terminy jak „sprzeczność” czy „logiczność” są więc precyzyjnie definiowane w matematyce czy logice formalnej, ale nie dają się zdefiniować w podobny sposób na gruncie języka naturalnego i niedającej się ująć w formalne ramy logiki myślenia potocznego.

1.2. Działy logiki

Przedmiot logiki jest szerokim i różnorodnym obszarem badań. Tradycyjny podział logiki wyróżnia w niej: semiotykę, logikę formalną i ogólną metodologię nauk.

Semiotyka

Kluczowym terminem semiotyki (także teorii komunikacji) jest „znak”. Znak ma swojego nadawcę i odbiorcę. Nadawcą znaku jest człowiek, który go wytworzył. Odbiorcą znaku jest ten, kto go odczytał. Szczególnym przypadkiem odbiorcy znaku jest

⁵ Chodzi tu wciąż o potoczne rozumienie tego, kiedy jakieś zdanie wynika z innych. Każda logika formalna ustala bowiem własne rozumienie wynikania. Są one przedmiotem rozważań w dalszych rozdziałach.

⁶ W całej książce zwrot „logika klasyczna” odnosi się do klasycznego rachunku zdań (KRZ) i klasycznego rachunku kwantyfikatorów (KRR). Podobnie tautologiami klasycznymi są tautologie KRZ i tautologie KRR.

adresat, czyli osoba, która – zgodnie z intencjami nadawcy – ma być odbiorcą znaku. Niejednokrotnie nadawca znaku jest jednocześnie jego odbiorcą, a nawet adresatem. Celem wytworzenia znaku przez nadawcę jest wzbudzenie w umyśle adresata pożądaných przez nadawcę myśli.

Znakiem jest więc to, co jest przez kogoś wytworzone lub użyte (wykorzystane) po to, aby w kimś wzbudzić określone myśli⁷.

Z definicji tej wynika, że znak jest czymś postrzeganym zmysłowo (wzrokiem, słuchem, węchem, dotykiem, smakiem, a nawet zmysłem równowagi) i w tym sensie jest tworem materialnym. Zatem znakiem może być napis, dźwięk, zapach. Nie jest nim natomiast znaczenie słowa, dźwięku itd. Ponieważ znak ma wzbudzać w umyśle odbiorcy pożądane przez nadawcę konkretne myśli, kontekstem użycia znaku musi być obowiązująca w danej społeczności umowa, która nakazuje z określonym znakiem łączyć właśnie te, a nie inne myśli. Znak nie jest więc czymś tworzonym w próżni. Wymaga istnienia społeczności, w której obowiązują określone reguły komunikowania się. Najpopularniejszymi, choć niejedynymi, znakami są wyrażenia języka, zwłaszcza naturalnego. Co więcej, o tym, czy dany twór jest znakiem, czy nie, decyduje intencja jego nadawcy. Intencja twórcy znaku jest czymś istotnym do tego stopnia, że w zależności od niej ten sam twór w jednym przypadku może być znakiem, w innym – nie.

Przykład

Załóżmy, że na leżącej na stole kartce papieru widnieje ciąg utworzony z powtórzenia tego samego słowa „odchodzę”. Ten długi napis jest znakiem, jeśli np. został utworzony przez kogoś (być może w stanie wzburzenia emocjonalnego) po to, aby kogoś innego poinformować o swoim odejściu. Jednak ten sam napis nie będzie znakiem, jeśli powstał w celu „rozpisania” źle piszącego długopisu. Wówczas osoba pisząca dokładnie ten sam ciąg słów zrobiła to jedynie w tym celu, aby długopis zaczął dobrze pisać, a znaczenie słowa „odchodzę” nie odgrywa tu żadnej roli – słowo to w danym momencie przyszło komuś do głowy, np. pod wpływem nadawanej audycji radiowej. Warto zauważyć, że napisy mogą być w obu przypadkach nieodróżnialne także z powodu charakterystycznego kształtu liter zdradzającego zdenerwowanie piszącego. W pierwszym przypadku zdenerwowanie jest spowodowane podjęciem trudnej życiowej decyzji, w drugim zaś – kolejnym źle piszącym długopisem.

Przykład ten pokazuje, że nie jesteśmy w stanie odróżnić znaku od nie-znaku, jeśli nie znamy intencji twórcy. Ponadto niezwykle ważny jest szeroko pojęty kontekst zaistnienia znaku. Ten sam napis „odchodzę” widniejący na kartce papieru przestaje

⁷ Jest to tradycyjne pojmowanie znaku. Obecnie znak rozumie się także jako funkcję przyporządkowującą pewnym obiektom materialnym (napisom, dźwiękom, rzeczom, zjawiskom) inne obiekty materialne. Wówczas jeden obiekt jest znakiem dla innego. Pogląd ten zainicjował Louis Trolle Hjelmslev (1899–1965), a do jego kontynuatorów należał m.in. Umberto Eco (1932–2016).

być znakiem, jeśli kartka znajdzie się nie w tym miejscu i nie w tym czasie, w którym powinna.

Przykład

Znak drogowy zakazujący wjazdu przestaje być znakiem, jeśli np. jest składowany w magazynie. Żaden operator wózka widłowego nie powinien przypuszczać, że znak ten zakazuje mu jeżdżenia po magazynie. Znak ten będzie zakazywał wjazdu tylko wtedy, gdy będzie ustawiony przy drodze. Będzie też znakiem, gdy np. zostanie powieszony na drzwiach pokoju młodego człowieka. Jednak wówczas nie będzie zakazywał wjazdu, lecz będzie informował rodziców oraz wszelkie inne osoby przebywające w mieszkaniu, że lokator pokoju życzy sobie uszanowania jego prywatności. Mimo tego samego substratu materialnego będzie to inny znak, o innym przekazie i przeznaczeniu, pełniący inną – choć podobną – funkcję.

Ogólną teorię znaku Charles W. Morris (1901–1979) nazwał **semiotyką**. Zaproponował także jej podział na: semantykę, syntaktykę i pragmatykę. Podział ten jest konsekwencją rozróżnienia relacji, w jakich mogą pozostawać znaki. **Semantyka** jest więc nauką badającą relacje, jakie zachodzą między znakiem a tym, co on oznacza. **Syntaktyka** zajmuje się relacjami, jakie zachodzą między znakami. **Pragmatyka** bada relacje między znakiem a użytkownikami znaku, przy czym użytkownikiem znaku jest zarówno jego nadawca, jak i odbiorca.

Przykłady problemów semantycznych

Jak należy rozumieć słowo „pełnoletni”? Co jest, a co nie jest przestępstwem? Jak wytyczyć granicę między występkiem a przestępstwem?

Przykłady problemów syntaktycznych

Jakie warunki powinny spełniać reguły budowy wyrażeń złożonych języka polskiego, aby przy ich użyciu z wyrażeń języka polskiego zawsze można było zbudować wyrażenie języka polskiego? Jaką budowę powinna mieć norma prawna? Z jakich elementów powinien się składać akt normatywny?

Przykłady problemów pragmatycznych

W jaki sposób (do jakiego stopnia) należy dookreślać wypowiedzi z natury rzeczowe nieścisłe, aby uzyskać pożądaną skuteczność w komunikowaniu się? W jaki sposób formułować konkretny przepis prawny, aby nie budził on wątpliwości interpretacyjnych? Jak powinna brzmieć definicja regulująca danego nieostrego terminu, aby uściślić jego znaczenie?

Pragmatyka jest tym działem semiotyki, który powinien budzić szczególne zainteresowanie prawników, nauczycieli, psychologów, dziennikarzy. Poza formalnologicznymi propozycjami istnieją takie, które przybliżają pragmatykę do psychologii. Interesujące wydają się badania nad skutecznością procesów komunikacyjnych. Intensywnie rozwijana **teoria komunikacji** obejmuje obszar badań należący do **kognitywistyki**, niezwykle popularnej w świecie nauki syntetyzującej wyniki badań wielu różnych

„Zagadnienia logiczne, które ze swojej natury dość powszechnie uchodzą za trudne, są w publikacji przedstawione w przystępny i zrozumiały sposób. Mimo swej przejrzystości książka nie trywializuje omawianych zagadnień. Każde ilustruje prostymi, zaczerpniętymi z życia przykładami, a niektóre także znanymi od wieków, wciąż fascynującymi paradoksami i zagadkami logicznymi”.

Prof. dr hab. Marek Zirk-Sadowski
Ze wstępu

Podręcznik w nowoczesny sposób prezentuje kanon wiedzy z logiki dla studentów różnych kierunków humanistycznych i społecznych. Przydatny będzie również prawnikom, nauczycielom, dziennikarzom oraz przedstawicielom pozostałych zawodów, w których istotna jest praca słowem. To, co odróżnia go od innych publikacji tego rodzaju, to badania własne autora, w szczególności nad logiką treści, niemonotonicznością czy zrozumieniem procesu manipulacji i samookłamywania oraz wyjątkowe wyczulenie na potrzebę krytycznego myślenia i oceny przekazywanej informacji.

Piotr Łukowski – doktor habilitowany nauk humanistycznych, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownik Pracowni Logiki w Instytucie Filozofii na Wydziale Filozoficznym UJ. Wcześniej wieloletni pracownik Uniwersytetu Łódzkiego. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego oraz Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. Zajmuje się zarówno logiką filozoficzną, jak i formalną; interesuje się także teorią komunikacji, a szczególnie manipulacją, perswazją i kłamstwem.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMÓWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 59 ZŁ (W TYM 5% VAT)